

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

האמנות של יהודי איטליה בתקופת הרנסנס והבארוק - 5833

תאריך עדכון אחרון 03-10-2015

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 4

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: תולדות האמנות

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: שנתי

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' שלום צבר

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: shaloms@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: על פי קביעה מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

באווירת הרנסאנס והבארוק באיטליה, יצרה יהדות ארץ המגף מבחר עשיר ויוצא דופן של יצירות אמנות בתחומי יצירה שונים של התרבות היהודית החזותית: תשמישי קדושה, בתי כנסת, איור כתבי יד, כתובות נישואין ומגילות אסתר, קמיעות, חפצים במחזור החיים ובמעגל השנה, ועוד. הקורס יעסוק ביצירות אמנות אלה תוך הדגשה של הרקע החברתי, ההיסטורי, הדתי והאמנותי של התקופה.

מטרות הקורס:

היכרות מעמיקה וכושר ניתוח של יצירות האמנות המרכזיות של יהודי איטליה בתקופות השיא של היצירה היהודית בקהילה מיוחדת זו.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

להעריך, לפרש ולנתח את היצירה החזותית של יהודי איטליה בתקופות הפריחה המרכזיות שלה, וקשרי הגומלין בינה לבין האמנות והתרבות בחברה הכללית. כמו כן, להכיר מקרוב את הרקע ההיסטורי, החברתי, והדתי של יהודי איטליה במהלך ההיסטוריה ובעיקר בתקופות האמורות.

דרישות נוכחות (%) :
80%

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה ודיון כיתתי בהשתתפות התלמידים בהתבסס על קריאת חומרי רקע וניתוח יצירות חזותיות.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

- א) ראשית ההתיישוב היהודית באיטליה - הממצא ההיסטורי והאמנותי
- ב) אמנות יהודית ברומא העתיקה
- ג) ממצאים מימי הביניים
- ד) ההרכב האתני של יהודי איטליה ואיור כתבי יד עבריים - המאה הי"ד
- ה) כנ"ל - המאה הט"ו
- ו) דמות היהודים וכתב עברי באמנות האיטלקית של הרנסאנס
- ז) המצאת הדפוס והשפעתה על הספר העברי בכלל והספר המצוייר בפרט באיטליה
- ח) הגדות דפוס נבחרות: מנטובה (1560) וונציה (1609)
- ט) בתי כנסת וארכיטקטורה יהודית בתקופת הגיטו
- י) תשמישי קדושה בתקופת הבארוק
- יא) כתובות נישואין מצוירות
- יב) האמנות של מגילות אסתר באיטליה
- יג) מאגיה וקמיעות
- יד) חפצים למעגל השנה
- טו) השפעת האמנות של יהודי איטליה על קהילות אחרות - מאירופה לארצות האסלאם

חומר חובה לקריאה:

חומרי הקריאה ינתנו מתוך הרשימה בסעיף הבא ("חומר לקריאה נוספת"), עפ"י הנחיות המרצה.

חומר לקריאה נוספת:

א. ספרות רקע בעברית: היסטוריה ותרבות של יהודי איטליה

איטליה אברייקה: למעלה מאלפיים שנות מפגש בין התרבות האיטלקית ליהדות, תל אביב: מכון תרבות איטליה, 2008.

ארליך, ישראל. איטליה: פרקים בתולדות הקהילות היהודיות, תל-אביב, 1974.

בונפיל, ראובן. במראה כסופה: חיי היהודים באיטליה בימי הרינסאנס, ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, 1994.

ויינשטיין, רוני (עו'). איטליה [קהילות ישראל במזרח במאות התשע-עשרה והעשרים - כרך 13], ירושלים: מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, 2012.

מודינה, יהודה אריה. ספר חיי יהודה לר' יהודה אריה ממודינא איש ויניציאה, מהדורת דניאל קארפי, תל-אביב, תשמ"ה.

----- שלחן ערוך למוהר"ר יהודה אריה ממודינה, תר' שלמה ראבין, וינה תרכ"ז.

מילאנו, אטיליו. גיטו רומא: תמונות מן העבר, תרגום מאיטלקית דינה מילאנו, תל-אביב: ספריית מעריב, תשנ"ב.

מלכיאל, דוד, עו' אריה ישאג: ר' יהודה אריה מודינה ועולמו, ירושלים: מאגנס ומכון בן צבי, 2003.

סימונסון, שלמה. תולדות היהודים בדוכסות מנטובה, ירושלים: קריית ספר, תשכ"ג (שני כרכים).

קאסוטו, משה דוד. היהודים בפירנצה בתקופת הרינסאנס, ירושלים: מכון בן צבי - האוניברסיטה העברית, תשכ"ז.

רות, בצלאל. תולדות היהודים באיטליה, תל-אביב: מסדה, 1962.

----- היהודים בתרבות הרינסאנס באיטליה, ירושלים: מוסד ביאליק, 1962.

שולוואס, משה א. חיי היהודים באיטליה בתקופת הרינסאנס, ניו יורק: עוגן, 1955.

ב. אמנות יהודית באיטליה - קטלוגים וחומר כללי

צבר, שלום. "האמנות של יהודי איטליה", בתוך: איטליה, בער' רוני ויינשטיין (לעיל), עמ' 151-164.

-
- Arte e cultura ebraiche in Emilia-Romagna, Exhibition catalogue, Ferrara: Palazzo dei Diamanti, 1988.*
- Bondoni Simonetta M. & Giulio Busi, eds. Cultura ebraica in Emilia-Romagna, Rimini, 1987.*
- Cohen, Julie-Marthe, ed. The Ghetto in Venice: Ponentini, Levantini e Tedeschi 1516-1797, Exhibition Catalog, Amsterdam: Jewish Historical Museum, 1990.*
- De Benedetti, Claudia. La sinagoga degli argenti: Arte e spiritualità ebraica a Casale Monferrato, Florence, 1991.*
- Di Castro, Daniela, ed. Arte Ebraica a Roma e nel Lazio, Rome, 1994.*
- Kahn, Isidoro & Dora Liscia Bemporad, eds. La nazione ebrea di Livorno: Itinerari di vita, Livorno, 1991.*
- Mann, Vivian B. ed. Gardens and Ghettos. The Art of Jewish Life in Italy, Exhibition Catalogue, New York: The Jewish Museum, 1989.*
- in Ebraica cultura e Vita .generazione in generazione Di - Ledor Midor : מדור לדור: Veneto, Exhibition catalogue, Abbazia di Praglia, 1989.*
- Reinisch Sullam, Giovannina. Il Ghetto di Venezia: Le sinagoghe e il museo, Rome, 1985.*
- Wagner, Carlo & Vera. Museo della Comunità ebraica di Trieste, Florence, 1992. 294-312.*
- ג. דמות היהודים וכתב עברי באמנות האיטלקית
- ברש, משה. "כתובות עבריות ביצירות האמנות של הריניסאנס", ספר זכרון לאריה ליאונה קארפי, בער' א' מילאנו ואחרים, ירושלים, תשכ"ז, עמ' 141-150.
- צרפתי, גד בן-עמי. "כתובות עבריות באיטליה מן המאות הט"ז והי"ז, " לשוננו לעם מו (תשנ"ה), עמ' 99-105; "פיוט של שלמה הבבלי בתמונה מתקופת הרנסאנס בגרמניה, " שם מו, עמ' 166-172; "לשון לטינית באותיות עבריות ביצירות האמנות, " שם מז (תשנ"ו), עמ' 19-29; "האונגליון של מתי בעברית ובסורית בשתי תמונות מן המאה הט"ז, " שם מז, עמ' 50-56; "העברית בתמונות של ויטורה קרפאצ'ו, " שם, מז (תשנ"ו), עמ' 118-125.
- . "לוחות הברית כסמל היהדות, " בתוך עשרת הדיברות בראי הדורות, בער' ב"צ סגל, ירושלים: מאגנס, תשמ"ו, עמ' 353-387.
- Blech, Benjamin. The Sistine Secrets: Michelangelo's Forbidden Messages in the Heart of the Vatican, New York: Harper One, 2009.*

Friedman, J. *The Most Ancient Testimony: 16th Century Christian Hebraica in the Age of Renaissance Nostalgia*, Athens, Ohio, 1983.

Katz, Dana E. *The Jew in the Art of the Italian Renaissance*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2008.

Rodov, Ilia. "[Hebrew] Script in Christian Art." In: *Encyclopedia of Hebrew Language and Linguistics*, Boston: Brill, 2013, vol. 3, pp. 462-477.

Sabar, Shalom. "Between Calvinists and Jews: Hebrew Script in Rembrandt's Art." In: *Beyond the Yellow Badge: Anti-Judaism and Antisemitism in Medieval and Early Modern Visual Culture*, Mitchell Merback (ed.), Leiden: Brill, 2008, pp. 371-404.

Schreckenberg, Heinz. *The Jews in Christian Art: An Illustrated History*, New York: Continuum, 1996.

ד. גישת הרבנים האיטלקים וההלכה לאמנות

בונפיל, ראובן. הרבנות באיטליה בתקופת הריניסאנס, ירושלים: הוצאת מאגנס, תשל"ט.

כהנא, י"ז. "אמנות בית הכנסת בספרות ההלכה," בתוך בית הכנסת: מאמרים ומסות, ירושלים: המשרד לענייני דת, תשט"ו, עמ' רנה-שח (נדפס מחדש בספרו מחקרים בספרות התשובות, ירושלים, תשל"ג, עמ' 394-349).

צבר, שלום. "דרך ישר לפני איש צייר: יחסו של ר' יהודה אריה מודינה לאמנות החזותית," בתוך: מלכיאל (עו'), אריה ישאג [לעיל], עמ' קסג-קצב (קיים גם באנגלית).

Bland, Kalman. "A Jewish Theory of Jewish Visual Culture: Leon Modena's Concepts of Images and their Effect on Locative memory," *Ars Judaica*, 5 (2009), pp. 59-66.

Mann, Vivian. *Jewish Texts on the Visual Arts*, Cambridge 2000.

ה. איור כתבי יד בתקופת הרנסאנס ולאחר המצאת הדפוס

נרקיס, בצלאל. כתבי יד עבריים מצוירים, ירושלים: כתר, 1984.

Gutmann, Joseph. *Hebrew Manuscript Painting*, New York: Braziller, 1978.

Metzger, Mendel. "The John Rylands Meghillah and Other Illustrated Meghilloth of the 15th to the 17th Cent.," *Bulletin of the John Rylands Library* 45 (1962): 148-184.

-----, "A Study of Some unknown Hand-Painted Meghilloth of the 17th and 18th

Cent.," *Bulletin of the John Rylands Library* 46 (1963): 84-126.

-----, "The Earliest Engraved Italian Meghilloth," *Bulletin of the John Rylands Library* 48 (1966): 381-432.

Metzger, Thérèse and Mendel. *Jewish Life in the Middle Ages*, New York, 1982.

Roth, Cecil. *The Casale Pilgrim. A 16th Cent. Illustrated Guide to the Holy Places*, London, 1929.

ו. הדפוס ועיטוריו

הברמן, א"מ. הספר העברי בהתפתחותו: מסימנים לאותיות וממגילה לספר, ירושלים: ראובן מס, תשכ"ח.

יערי, אברהם. דגלי המדפיסים העבריים מראשית הדפוס העברי ועד סוף המאה התשע-עשרה, ירושלים: חברה להוצאת ספרים על יד האוניברסיטה העברית, תש"ד.

סדר הגדה של פסח. ונציה שס"ט [1609], מהדורה פקסימילית בצרוף מבוא מאת בצלאל נרקיס, ירושלים: מקור, תשל"ד.

סדר הגדות של פסח. מנטובה ש"כ [1560], מהדורה פקסימילית בצרוף מבוא מאת ראובן בונפיל, ירושלים: דביר, תש"ל.

פרידברג, ח"ד. תולדות הדפוס העברי במדינות איטליה, אספמיה-פורטוגל, תוגרמה וארצות קדם, אנטוורפן, תרצ"ד.

קלמן, רותי. "מה לוונס במשנה תורה לרמב"ם של"ד-של"ו (1574-1575)?" פעמים 120 (תשס"ט) 91-61.

רות' ב' "ההגדה המצוירת בדפוס, "ארשת ג (תשכ"א): 30-7.

Amram, David W. *The Makers of Hebrew Books in Italy*, London, 1963.

Sabar, Shalom. "Messianic Aspirations and Renaissance Urban Ideals: The Image of Jerusalem in the Venice Haggadah, 1609," *Jewish Art* 23/24 (1997/98): 294-312.

Yerushalmi, Yosef Hayim. *Haggadah and History*, Philadelphia, 1976 (second ed.).

ז. תשמישי קדושה וריהוט בית הכנסת

בנז'מין, חיה. אוסף שטיגליץ: יצירות מופת באמנות היהודית, ירושלים: מוזיאון ישראל, 1987.

נכון, שלמה אומברטו. ארונות קודש ותשמישי קדושה מאיטליה בישראל, תל-אביב: דביר, תש"ל.

נרקיס, מרדכי. "תיבת כסף מעשה ניילו מימי המאה הט"ו באיטליה," בתוך ספר זכרון לשלמה ס' מאיר, ירושלים, תשט"ז, עמ' 167-195 (קיים גם באנגלית).

Cassuto, David. "A Venetian Paroket and its Design Origins," *Jewish Art* 14 (1988): 35-43.

Fishof, Iris. "Renaissance Hanukkah Lamps from Italy," *Israel Museum News* 4/2 (1970): 65-74.

Grossman, C. "Womanly Arts: A Study of Italian Torah Binders," *Journal of Jewish Art* 7 (1980): 35-43.

Lazar, Hava. "Jonah, the Tower, and the Lions: An Eighteenth Century Italian Silver Book Binding," *Journal of Jewish Art* 3/4 (1977): 58-73.

ח. גיטאות ובתי כנסת

פינקרפלד, יעקב. בתי כנסת באיטליה, ירושלים: מוסד ביאליק, תשי"ד.

קאסוטו, דוד. "אדריכלות בתי הכנסת," בתוך: איטליה, בער' רוני ויינשטיין (לעיל), עמ' XX.

קאסוטו, נעמי. עיצוב בתי כנסת ותכולתם במרכז ובצפון איטליה מהקמת הגטאות ועד לאמנציפציה: 1516-1798, עבודת דוקטור, ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2000.

Cassuto, David. "The Scuola Grande Tedesca in the Venice Ghetto," *Journal of Jewish Art* 3/4 (1977): 40-57.

Curiel, Roberta and Bernard D. Cooperman, *The Venetian Ghetto*, New York, 1990.

Dorfman, R. and B-Z. *Synagogues Without Jews and the Communities that Built and Used Them*, Philadelphia, 2000.

Fortis, Umberto. *Jews and Synagogues: Venice, Florence, Rome, Leghorn, Venice*, 1973.

Krinsky, C. H. *Synagogues of Europe: Architecture, History, Meaning*, Cambridge, Mass., 1985, pp. 341-386.

Sacerdotti, Annie and others, eds. *Itinerari ebraici – Jewish Itineraries. A series of nine volumes: Piemonte, Lombardia, Veneto, Friuli – Venezia Giulia, Emilia Romagna, Toscana, Marche, Liguria, Lazio, Venice*: Marsilio, 1993-1997.

Wischnitzer, Rachel. *The Architecture of the European Synagogue*, Philadelphia, 1964.

דוידוביץ, דוד. הכתובה בעיטורים, תל-אביב, 1968.

יואל, יששכר. "כתובות מאיטליה בגנזי בית הספרים [הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים]", קרית ספר כב (תש"ה-תש"ו): 266-304.

צבר, שלום. מזל טוב: כתובות מצוירות מאוסף מוזיאון ישראל, מוזיאון ישראל, ירושלים, 1994.

Fishof, Iris. "Jerusalem above my chief joy': Depictions of Jerusalem in Italian Ketubbot," *Journal of Jewish Art* 9 (1982): 61-75.

Grassi, Liliana, ed. *Ketubbot italiane. Antichi contratti nuziali ebraici miniati*, Milan 1984 (reviewed by Sabar in *Jewish Art* 12/13 [1986/87]: 351-54).

Sabar, Shalom. "The Use of Christian Motifs in Illustrations of Jewish Marriage Contracts in Italy and its Meaning," *Journal of Jewish Art* 10 (1984): 47-63.

-----, "The Beginnings of Ketubbah Decoration in Italy: Venice in the Late Sixteenth to the Early Seventeenth Centuries," *Jewish Art* 12/13 (1986/87): 96-110.

-----, "The Golden Age of Ketubbah Decoration in Venice and Amsterdam," in Cohen, J.M. *The Ghetto in Venice*, 1990, pp. 86-105.

-----, *Ketubbah: Jewish Marriage Contracts of the Hebrew Union College Skirball Museum and Klau Library*, Philadelphia and New York, 1990.

-----, *Ebrei a Lugo: I Contratti Matrimoniali*, Exhibition Catalog (in Italian and English), Biblioteca Comunale Fabrizio Trisi, Lugo, 1994.

-----, "The Harmony of the Cosmos: The Image of the Ideal Jewish World According to Venetian Ketubbah Illuminators," *I beni culturali ebraici in Italia*, ed. M. Perani, Ravenna, 2003, pp.195-215.

-----, "Between Judaism and Christianity: The Unusual Engraved Border of a Ketubbah from Mantua, 1689," *Rassegna Mensile di Israel* 69 (2003): 1-30.

י. סמלי המשפחה

Dolcetti, Giovanni. *Il libro d'argento delle famiglie venete. Nobili, cittadine e popolari*, 3 vols., Venice, 1922-1925.

Friedenberg, Daniel M. *Medieval Jewish Seals from Europe*, Detroit, 1987.

Lazar, Hava. "Coats of Arms of Italian Jews," in:

דברי הקונגרס העולמי השמיני למדעי היהדות, חטיבה ד: הלשון העברית ולשונות היהודים פולקלור ואמנות, ירושלים תשמ"ב, עמ' 57-62 (חלק לועזי).

Pisa, Franco. "Parnassim: Le grandi famiglie ebraiche italiane dal secolo XI al XIX," *Annuario di studi ebraici* 10 (1980-1984): 291-461.

Roth, Cecil. "Stemmi di famiglie ebraiche italiane," in: ספר זכרון לאריה ליאונה קארפי. קובץ מחקרים לתולדות היהודים באיטליה, בער' א' מילאנו ואחרים, ירושלים, תשכ"ז, עמ' 184-165.

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %
הרצאה 0 %
השתתפות 30 %
הגשת עבודה 60 %
הגשת תרגילים 10 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 0 %
אחר 0 %
רפרט על פה

מידע נוסף / הערות:

מכל התלמידים נדרשת הצגת רפרט על נושא המחקר במהלך הקורס (סמסטר ב). תלמידים הלוקחים קורס זה כסמינר ידרשו להגיש עבודה סמינריונית-מחקרית; תלמידים הלוקחים קורס זה כשיעור ידרשו (בנוסף לרפרט בע"פ) להגיש תמצית של מסקנותיהם. הקורס יכלול ביקורים במוזיאונים, בית הכנסת האיטלקי בירושלים ובאוסף פרטי בת"א.